

בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 6323/19

לפני: כבוד המשנה לנשיאה ע' פוגלמן
כבוד השופט נ' סולברג
כבוד השופטת י' וילנר

המערערים: 1. רודי עמר
2. כפיר עמר
3. טרזי עמר

נגד

המשיבים: 1. כונס הנכסים הרשמי
2. עו"ד אורטל טימסית-אסולין
3. בנק הפועלים

ערעור על החלטתו של בית המשפט המחוזי באר שבע בתיק
פשר 042677-12-16 שניתנה ביום 25.06.2019 על ידי כבוד
השופט ע' כהן

בשם המערערים 1-2: עו"ד סנדה לירום, עו"ד חנן עזרן
בשם המערערת 3: עו"ד דוד קנטור, עו"ד יניב מזוז
בשם המשיב 1: עו"ד שרית ליפשיץ-גריידי
בשם המשיבה 2: בעצמה
בשם המשיב 3: עו"ד אמיר פלמר, עו"ד אביתר קרמר

פסק-דין

השופטת י' וילנר:

1. לפנינו ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בבאר-שבע (השופט ע' כהן) בפש"ר 42677-12-16 מיום 25.6.2019, שבמסגרתה נקבע כי הסתלקות המערערים 1-2 מעיזבון אביהם המנוח, שלום עמר, לטובת אמם, המערערת 3 (להלן בהתאמה גם: החייבים, המנוח והאם) – בטלה כלפי הנאמנת בפשיטת רגל (המשיבה 2; להלן: הנאמנת), לפי הוראות סעיף 96(א) לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980 (להלן: הפקודה).

בלב הערעור ניצבת השאלה אם הסתלקות של יורשים מזכותם בעיזבון, בהתאם לסעיף 6 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, היא בגדר "הענקה" של נכסים, כמובנה בסעיף 96(א) לפקודה, אשר לפי סעיף זה בטלה כלפי הנאמן.

2. המנוח נפטר בחודש מרץ 2016 ולא הותיר אחריו צוואה. לפיכך, זהות יורשיו נקבעה על-פי דין (ראו סעיף 2 לחוק הירושה) – אשתו וארבעת ילדיו. כל ילדיו של המנוח, ובהם שני החייבים, הסתלקו מחלקם בעיזבון לטובת אמם; ובחודש יוני 2016 ניתן צו ירושה שלפיו האם היא היורשת היחידה של עיזבון המנוח.

3. לאחר כחצי שנה, בחודש דצמבר 2016 ניתנו צווים לכינוס נכסי החייבים, לבקשתם. בהמשך לכך, הנאמנת והמשיב 3 (להלן: הבנק), נושה של החייבים, ביקשו מבית המשפט המחוזי להורות על ביטול הסתלקותם מהעיזבון, לפי סעיף 96(א) לפקודה [לשלמות התמונה יצוין כי ביום 2.10.2018 הוכרזו החייבים כפושטי רגל].

בתגובה לבקשה טענו המערערים, בעיקרו של דבר, כי בהתאם לסעיף 6 לחוק הירושה, מי שהסתלק מחלקו בעיזבון, רואים אותו כאילו לא היה יורש מלכתחילה; ולפיכך – הסתלקות מעיזבון אינה באה בגדר "הענקה" כמובנה בסעיף 96 לפקודה. עוד נטען, כי הסתלקות החייבים מהעיזבון נעשתה בתום-לב, ובזמן שעוד היו כשירי-פירעון.

4. בית המשפט המחוזי קבע בהחלטתו כי הסתלקות החייבים מהעיזבון היא "הענקה" כהגדרתה בסעיף 96 לפקודה; ולפיכך, הורה על ביטול ההסתלקות כלפי הנאמנת. בהקשר זה, בית המשפט המחוזי קבע כי זכותו של יורש להסתלק מעיזבון לפי סעיף 6 לחוק הירושה, כפופה להוראות פרטיקולריות מדינים רלוונטיים אחרים, ובענייננו – לסעיף 96(א) לפקודה, אשר מורה על ביטול הענקות בתקופה של שנתיים לפני שהמעניק נעשה פושט רגל, גם אם ההענקה לא נעשתה במרמה.

על החלטה זו הוגש הערעור שלפנינו.

5. ביום 23.11.2020 קיימנו דיון בערעור, ובסיומו החלטנו להחזיר את הדיון לבית המשפט המחוזי לצורך הכרעה בשאלה אם החייבים היו כשירי-פירעון במועד ההסתלקות. בהחלטה מיום 19.5.2022 קבע בית המשפט המחוזי כי במועד הסתלקות לא היו החייבים כשירי-פירעון.

בשלה אפוא העת להכריע במחלוקת, אך תחילה נעמוד על טענות הצדדים.

6. בעיקרו של דבר, המערערים טוענים כי קביעת בית המשפט המחוזי, שלפיה הסתלקות החייבים מהירושה היא "הענקה", כהגדרתה בסעיף 96 לפקודה – שגויה. לטענתם, בהתאם לסעיף 6(ב) לחוק הירושה, יש לראות את מי שהסתלק מחלקו בעיזבון כאילו לא היה יורש מלכתחילה; ולפיכך, הלכה למעשה, החייבים כלל לא היו יורשים, וממילא אין לראות בהסתלקותם כאמור כהענקת נכס שהיה שייך להם. עוד נטען, כי חוק הירושה הוא חוק ספציפי, הגובר על הוראות הפקודה, שהן כלליות. כמו כן, נטען כי ספק אם זכותם של החייבים בעיזבון היא "נכס" לעניין סעיף 96 לפקודה.

7. המשיב 1, כונס הנכסים הרשמי (להלן: הכנ"ר), טוען כי סעיף 96 לפקודה נועד למנוע הברחת רכוש של חייבים; וכי גם הענקות שנעשו בתום לב – בטלות מכוחו. אשר לסעיף 6 לחוק הירושה, הכנ"ר טוען כי כאשר הסתלקות מירושה מעלה חשד לרמייה או לכוונה לפגוע בצדדים שלישיים, על בית המשפט לבחון את ההסתלקות באמצעות דינים מחוץ לדיני הירושה, ובענייננו – בהתאם להוראות הפקודה. כמו כן, הכנ"ר טוען כי בהתאם להגדרה הרחבה של המונח "נכס" בפקודה, יש לראות בזכות בעיזבון כ"נכס" כאמור, וכי ויתור על נכס נחשב ל"הענקה" כמובנה בסעיף 96 לפקודה.

8. הנאמנת טוענת כי בהתאם לסעיף 1 לחוק הירושה, עם פטירתו של המנוח עברו זכויות החייבים בעיזבון לבעלותם; וכי זכויות אלו נותרו בידיהם עד למועד ההסתלקות. לטענתה, זכויות אלה באות בגדר "נכסים", כהגדרתם בפקודה, ולכן יש להורות על ביטול ההסתלקות, שהיא הענקה של הנכסים האמורים. אשר לסעיף 6(ב) לחוק הירושה, הנאמנת טוענת כי הוא לא נועד לגבור על דיני פשיטת הרגל. עוד טוענת הנאמנת, כי לצורך ביטול הענקה לפי סעיף 96 לפקודה, אין צורך להוכיח חוסר תום לב של המעניק. נוסף על כך, נטען כי בהתחשב בהיקפו הרחב של העיזבון, נראה כי מטרת ההסתלקות מהירושה הייתה הברחת הנכסים מנושי החייבים.

9. הבנק טוען כי הסתלקות מירושה נחשבת להענקה לעניין סעיף 96 לפקודה, במנותק מן השאלה אם ההענקה נעשתה בתום-לב. לחלופין טוען הבנק, כי ניתן לבטל את הסתלקות החייבים מחלקם בעיזבון מכוח הפרה של חובת תום הלב המעוגנת בסעיף 39 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973. בהקשר זה נטען, כי הסתלקות המפחיתה את יכולת פירעון החוב לנושים, כבענייננו, נגועה בחוסר תום-לב.

10. לאחר עיון בכתובים ושמיעת הצדדים בדיון שהתקיים לפנינו, שוכנעתי כי דין הערעור להידחות, וכך אמליץ לחבריי להורות.

11. כאמור, השאלה הטעונה הכרעה בענייננו היא אם הסתלקות מעיזבון היא בגדר "הענקה" של נכסים, כמובנה בסעיף 96(א) לפקודה, אשר לפי סעיף זה בטלה כלפי הנאמן.

אקדים ואומר כי לדידי, התשובה לשאלה זו – חיובית, ולהלן אבהיר עמדתי זו.

12. סעיף 96 לפקודה מסדיר את הסוגיה שעניינה ביטול הענקות שביצע אדם לפני שנעשה פושט רגל, ומורה כך:

96. (א) העניק אדם נכסים ונעשה פושט רגל לפני שעברו שנתיים מיום ההענקה, ההענקה בטלה כלפי הנאמן.

(ב) העניק אדם נכסים ונעשה פושט רגל אחרי שעברו שנתיים ולפני שעברו עשר שנים מיום ההענקה, ההענקה בטלה כלפי הנאמן, אם לא הוכיחו התובעים מכוח ההענקה כי בזמן שנעשתה ההענקה היה המעניק כשר-פרעון של כל חובותיו בלי להיזקק לנכס הכלול בהענקה וכי משנעשתה ההענקה עברה זכות המעניק באותו נכס לנאמן על ההענקה.

(ג) "הענקה", לענין סעיף זה – לרבות כל העברה, אך למעט הענקה –

- (1) בשל נישואין ולפניהם;
- (2) לטובת קונה או בעל שעבוד בתום לב ובתמורה בת-ערך;
- (3) לאשת המעניק או לילדו או לטובתם, של נכס שהגיע למעניק אחרי נישואיו בזכות אשתו.

עינינו הרואות, ההסדר הקבוע בסעיף 96 לפקודה מורה על בטלות, בנסיבות מסוימות, של הענקות נכסים שביצע החייב בפרקי זמן מסוימים לפני שנעשה פושט רגל. מטבע הדברים, הענקת נכסים כאמור בפרקי זמן אלו מקטינה את מאסת הנכסים של החייב, באופן שפוגע בכושר הפירעון שלו ומסכן את היתרה שתעמוד לחלוקה בין נושיו. בהקשר זה ציינה השופטת א' פרוקצ'יה כי "תמצית הרציונל לביטול ההענקות היא בכך כי בפרק זמן מוגדר הקודם למעשה פשיטת רגל, כאשר אדם יודע שמצבו הכלכלי מצוי בשפל, עליו להיות בראש ובראשונה הוגן כלפי נושיו בטרם יהא נדיב כלפי קרוביו, ועליו

לדאוג לשלם את חובותיו בטרם ייתן מתנות לאחרים" (ע"א 5709/99 לרין נ' שילד, עו"ד, פ"ד נה (4) 925, 938-939 (2001)).

13. סעיף 96 לפקודה כולל שלושה יסודות: (א) נכסים; (ב) של החייב; (ג) הענקה (ראו שלמה לויין ואשר גרוניס פשיטת רגל 311-313 (מהדורה שנייה, 2000)). בהקשר זה, נקבע בפסיקה כי גם ויתור על זכות לקבלת נכס היא "הענקה" של "נכס" לעניין סעיף 96 לפקודה (ראו: עניין לויין, בפס' 16 לחוות-דעתה של השופטת פרוקצ'יה, אשר סוקרת שם את התפתחות הפסיקה בנוגע לפרשנות המונח "נכס"). כמו כן, רלוונטיים להקשר דנן דברי המלומדים לויין וגרוניס, שלפיהם "לענין סעיף 96 לפקודה יש לשים את הדגש על המשמעות הכלכלית של הפעולה ולא להתגדר בדקויות פורמאליות" (לויין וגרוניס, בעמ' 311-313).

14. לנוכח האמור, בענייננו, מתבקשת המסקנה כי "הסתלקות מעיזבון", המהווה ויתור של היורש על זכותו בעיזבון, היא הענקה של נכס, שהרי זכות זו הייתה שייכת ליורש כבר בעת הוויתור. זאת, בשים לב לסעיף 1 לחוק הירושה, אשר מורה כי "במות אדם עובר עזבונו ליורשיו" (אשר לאוטומטיות של זכויות היורשים בעיזבון מיד עם מות המוריש, וכן למהות הזכות שיש ליורשים בעיזבון בעת פטירת המוריש, ראו שמואל שילה פירוש לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 כרך א 35-39 (1995)).

15. הנה כי כן, הסתלקות מעיזבון היא "הענקה"; של "נכס"; אשר "שייך לחייב". בכך, מתמלאים שלושת היסודות המרכיבים כאמור את סעיף 96 לפקודה, ומצדיקים לכאורה את ביטול ההסתלקות.

16. כאמור, המערערים טוענים כי הסתלקות החייבים מהעיזבון אינה עולה כדי הענקת נכס השייך להם. זאת, בהסתמך על הוראת סעיף 6 לחוק הירושה, שלפיה רואים את מי שהסתלק מחלקו בעיזבון כאילו לא היה יורש מלכתחילה.

17. אין בידי לקבל טענה זו. כפי שיפורט להלן, אני סבורה כי לשון סעיף 6 לחוק הירושה ותכליתו מלמדות כי אין בהסדר הקבוע במסגרתו כדי למנוע בחינה של תוקף הסתלקות מעיזבון בהתאם להוראות דין שונות, ובענייננו – לפי סעיף 96 לפקודה.

18. סעיף 6 לחוק הירושה מורה כך:

(א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העזבון רשאי יורש, בהודעה בכתב לרשם לעניני ירושה, או לבית

המשפט כאשר הענין הועבר אליו לפי סעיף 67א, להסתלק מחלקו בעזבונו, כולו או מקצתו או ממנה שהוא זכאי לה על פי צוואה, כולה או מקצתה.
 (ב) מי שהסתלק מחלקו בעזבונו, רואים אותו במידה שהסתלק כאילו לא היה יורש מלכתחילה; אין הסתלקות לטובת אדם אחר, אלא לטובת בן-זוגו, ילדו או אחיו של המוריש.
 [...]

עינינו הרואות, כי באפשרותו של יורש "להסתלק" מחלקו בעזבונו; וכי לאחר שהסתלק, יראו אותו כאילו לא היה יורש מלכתחילה. ואולם, לדידי, אין מנוס מן הקביעה כי הוראה זו עניינה אך ורק בנפקותה של הסתלקות שנעשתה כדיון; וכי ממילא, הסתלקות שאינה כדיון אינה מעמידה את המסתלק במצב שבו רואים אותו "כאילו לא היה יורש מלכתחילה". אחרת, נימצא מאפשרים למסתלק "לעקוף" באמצעות ההסתלקות הוראות דין שונות, כדוגמת סעיף 96 לפקודה, ולכך אין מקום. לא בכדי, אפוא, "הלכה פסוקה היא שאין סעיף 6 לחוק הירושה מונע בדיקת תוקפה של הסתלקות לפי הדין המהותי" (רע"א 5103/95 דשת נ' אליהו, פ"ד נג(3) 97, 108 (1999)).

ואכן, על ההבחנה בין עצם מעשה ההסתלקות לבין נפקותו, כבר עמד סגן נשיא בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו, י' לויט, בת"א 1310/91 הנאמן על נכסי אבני נ' עזבון אבני (27.2.1994), בדברים נכוחים אלה:

"13. [...] יש להבדיל בין מעשה ההסתלקות מעזבונו לבין התוצאה המשפטית של אותה הסתלקות. אכן, כשהסתלקות מעזבונו תקפה - תוצאתה היא יציאת המסתלק מהעזבונו למפרע, כאילו לא ירש מעולם. אולם ישנם מקרים שבהם הדין אוסר על יורש להסתלק מחלקו בעזבונו, בשל רצון הדין להגן על זכויות של צדדים שלישיים כלפי המסתלק. במקרים כאלה המסתלק אינו יכול להיבנות מהתוצאה של הסתלקות כשרה, ולטעון שבשל הסתלקותו מחלקו בעזבונו אין לראותו כיוורש מלכתחילה. לא תוצאת ההסתלקות עומדת לו למכשול אלא מעשה ההסתלקות עצמו.

"14. [...] לענין סעיף 96 לפקודת פשיטת רגל יש לבחון את כשירותו של החייב להסתלק מחלקו בעזבונו ולא לבחון את תוצאותיה של הסתלקות כשרה, בהנחה שהיא כזו".

19. זאת ועוד, הפסיקה כבר עמדה על מגבלותיה של זכות ההסתלקות מעזבונו, הקבועה בסעיף 6 לחוק הירושה; ועל היחס בינה לבין חובות המוטלות על היורש כלפי נושיו: "סעיף 6 קובע אך מהם סדרי הדין בדבר הסתלקות [...] ובאילו נסיבות ניתן לילך

בדרך זו - כל עוד לא חולק העיזבון [...], וכל עוד לא עוקל חלקו של המסתלק בעיזבון [...]. סעיף זה אינו קובע באילו נסיבות, אם בכלל, תיחשב ההסתלקות מבחינת הדין הסובסטאנטיבי כפגיעה בלתי צודקת בזכויותיהם של צדדים שלישיים כלפי היורש" (ע"א 4372/91 סיטין נ' סיטין, פ"ד מט(2) 120, 130 (1995)). בהמשך לכך, נקבע שם כי "בהתקיים נסיבות המעלות חשד לפגיעה בזכויות צדדים סמוכים, ייבחן מעמדו של היורש שבחר לנטוש את ירושתו במסגרת הדינים הכלליים הרלוואנטיים קרי דיני פשיטת הרגל אם הוכרז החייב פושט-רגל [...]."

20. מהאמור לעיל נובע כי לפי סעיף 96 לפקודה, כאשר יורש מסתלק מחלקו בעיזבון, ונעשה פושט רגל בתקופה של עד שנתיים ממועד ההסתלקות – פעולת ההסתלקות בטלה כלפי הנאמן; ולפיכך – לאו הסתלקות היא. ממילא, בנסיבות אלו, אין לראות את היורש שביקש להסתלק מחלקו בעיזבון "כאילו לא היה יורש מלכתחילה".

21. אף לא למותר להוסיף ולציין, כי בפסיקה בעניין סעיף 6(ב) לחוק הירושה הודגש כי סעיף זה נועד להסדיר היבטים "פנימיים" של דיני הירושה, ובעיקר – לאפשר ליורש לפטור עצמו מאחריות לחובות העיזבון; ולא לאפשר לו לפטור עצמו מאחריות לחובותיו שלו, החיצוניות לדיני הירושה (ראו למשל חוות-דעתו של השופט י' קיסטר בד"נ 43/74 מוניץ נ' דקלו, פ"ד ל(1) 242, 248 (1975); ע"א 601/88 עזבון רודה נ' שרייבר, פ"ד מז(2) 441, 457 (1993); וכן ראו שילה, בעמ' 79).

22. יישום הדברים בענייננו מוליך כאמור למסקנה כי הסתלקות החייבים מחלקם בעיזבון אביהם היא הענקה של נכס ששייך להם, ולכן בטלה כלפי הנאמן לפי סעיף 96 לפקודה. לפיכך, אין לפנינו "הסתלקות" תקפה, כמובנה בסעיף 6 לחוק הירושה, וממילא אין לאפשר לחייבים להיבנות מסעיף זה.

23. בשולי הדברים, יצוין כי יש לדחות את טענת המערערים, שלפיה ההסתלקות נעשתה בתום לב ועל כן אינה בטלה. כידוע, ביטול הענקה מכוח סעיף 96(א) לפקודה, אינו מותנה בכך שההענקה בוצעה בחוסר תום לב (ראו עניין לוין, שם נקבע כי סעיף 96 חל גם על הענקה שנעשתה ללא כוונת תרמית, ללא כוונה להבריח נכסים וללא פגיעה אחרת בעיקרון מוסרי; וכי גם קיומם של טעמים או בייקטיביים להעברת נכס, שלא קשורים בנושים, עשוי להכשיר את הקרקע לביטול הענקות (בעמ' 939); ראו גם: ע"א 4352/15 קורן נ' הראל, פס' 52 לחוות-דעתה של השופטת ד' ברק-ארד (2.8.2017); וכן ראו סעיף 96(ג) לפקודה, שממנו עולה כי שאלת תום הלב עשויה להחריג את ההענקה מתחולתו של סעיף 96, רק בתנאי שההענקה היא לטובת קונה או בעל שעבוד בתמורה

בת-ערך). לפיכך, אף אם הסתלקות החייבים מהעזבון נעשתה בתום-לב – היא בטלה כאמור (למעלה מן הצורך יוער, כי לנוכח הכרעת בית המשפט המחוזי, שלפיה במועד ההסתלקות החייבים כבר לא היו כשירי פירעון; ובהתחשב בכך שההסתלקות נעשתה לטובת אמם של החייבים, שחזקה כי הייתה מודעת לקשייהם הכלכליים – ספק אם יש מקום לטענת תום הלב, אף לגופה).

24. סוף דבר: בשים לב לכל האמור לעיל, אציע לחברי לדחות את הערעור, ולחייב את המערערים בהוצאות המשיבים, בסכום של 3,500 ש"ח לכל אחד מהמשיבים.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

אני מסכים.

המשנה-לנשיאה

השופט נ' סולברג:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת י' וילנר.

ניתן היום, ל' בתשרי התשפ"ג (25.10.2022).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה לנשיאה

